

Aleš Berger: *Zagatne zgodbe*. Maribor: Litera, 2004 (zbirka Nova Znamenja, 8).

Ignac Brezovnik, Anton Beznik, Štefan Bezgovnik ... so le nominalna multiplikacija iste paradigme – literarnega subjekta ali bolje tipa, ki ga predstavijo *Zagatne zgodbe* Aleša Bergerja. To je mencajoč, neodločen prešuštnik, srednjih let, nižje ali srednje provenience, ki je že davno izgubil svoj življenjski kompas. Bolj kot po njegovi intelektualni, čustveni in sploh duševni imovini ga spoznamo prek fizioloških zakonitosti njegovega telesa, ki so temeljni agens pripovedi in logično vodijo v enovit zaplet Bergerjevih literarnih skic, tj. ljubezensko avanturo, ki nam, ne ravno velikopotezno, vendar v celoti, razodene junakovo čud. Ta je shematizirana, okleščena na tri stopnje ljubezenskega podviga: zanikanje dejstev (ženi vselej laže), priprava ugodne atmosfere (buteljčica in prigrizek), nabiranje poguma (alkohol je najboljši prijatelj). Bergerjeva kratka proza nam torej zagotavlja intimo marginalnih zgodb, verjetno zavoljo prepričljivosti podkrepljeno z *izpraznjenostjo* jezika, ki zvesto beleži vse banalije, predvsem praznjenje pločevink in mehurja.

Če se deset zagatnih zgodb monolitno oklepa istega motiva, iste notranje strukture snovi in vztraja v identični jezikovni topiki, pa bi prvo in zadnjo pripoved v tem kontekstu upravičeno imeli za eksota. Uvodna zgodba o antikvarju Ibn Benainiju, ki se, iščoč dragocen rokopis, po lestvi vzpenja na omaro in mu pri tem zdrsne, je fantastična, simbolna pripoved, ki se, ne brez ironije, poigrava z dvema vprašanjema – s smislom in avtorjem. Vprašanje po smislu, ki je Ibn Benainiju za hip ušlo iz glave, ne meri na Smisel v metafizičnem pomenu, temveč vprašuje po vzgibih dejanj literarnih likov (ali morda naših?), ki pa ga na mah utiša avtoriteta avtorja. Pripovedovalčeva samovolja, ki kot "nekočaršnja nesmrtna roka" dviguje figure s šahovnice in jih "razmišljeno postavlja za eno polje drugam", je neomajna. Za Ibn Benainija zagotovo.

Problem avtorja v metafizijski maniri povzame sklepna zgodba, ki pripoveduje zgodbo o pripovedovalcu zgodb, obupanemu na razpotju neizrabljenih možnosti, pred katerimi stojita njegova junaka. Pat pozicija na njegovi šahovnici mu krati spanec, a revež ne ve, da je tudi sam le uboga figura na šahovnici višjega reda, nedokončana zgodba, ki mu povzroča nemalo trpljenja, pa hudo bja njegovega stvaritelja.

Bralcu ne more uiti, da zagatne zgodbe, pospremljene s takšnim blagoslovom, pravzaprav ne želijo biti zgolj pripovedi o zakonolomu, neizbežni virozi današnjih dni, saj namerna nezaključenost zgodb problematizira odprto strukturo samo. To nas navaja k misli, da avtorju morda le ne gre predvsem za še en izčrpen prikaz brezupne bede medčloveških odnosov, ki se stekajo v povodenj laži in drugih vrst čustvene posurovelosti. Dejstvo, da pripovedovalec vselej zapusti junaka v *usodnem* trenutku neizbrane možnosti, daje slutiti o literarnih ambicijah, ki bi presegle golo kratkočasje prešuštnih zgodb. Ko nam avtor odtegne ne le presenetljiv in nepričakovan, temveč sleherni razplet, tisto, po čemer je svoj čas slovela ta odlikovana literarna zvrst, izigra naš horizont pričakovanja. Tako ostanemo praznih rok in nikoli ne izvemo, ali je Anton Beznik odšel v Cvetino kuhinjo in jo tam objel ali pa se je od nje poslovil že na pragu, tudi ne, ali je Ignac Brezovnik res našel svojo ženo doma in samo, niti ne, ali se je Brane Andoljšek v resnici odpravil na morje za svojo Anico ali ne itd.

Kljub spoštovanju do indicov, ki jih razumemo kot avtorjeve napotke za branje, obstaja bojazen, da nadgradnja vsebin s preišljenimi literarnimi prijemi neuspešnih skokov čez plot in njihovih akterjev ne kaže v bistveno drugačni luči. Zaman se oziramo za kakršno koli (estetsko ali etično ali oboje hkrati) razsvetlavo, ki bi ožarila prigode z imanentnim smotrom in s tem vzbudila naše zanimanje. Ko enkrat opravimo z artizmom in se borimo samo še z averzijo, da bi se prepustili še enemu poduku o človeški živali, obstaja nevarnost, da zapademo v psihologizme, in skušamo dognati le še kolektivno psihozo, ki ji je podleglo tako precejšnje število sodobnih slovenskih (moških) ustvarjalcev. In morda *Zagatne zgodbe* niti niso najbolj razvpit primer tovrstnih študij.

Ne gre za to, da bi bili nekateri motivi nezdružljivi z umetniško realizacijo, četudi se poltene avanturice *Zagatnih zgodb* menijo malo ali nič za kataklizmičnost 20. stoletja, niti za diskriminacijo žanrov, čeprav nas pretirana *domačnost* situacij in dogodkov navdaja prej s tesnobo kot veseljem, temveč za neutajljivo hrepenenje za pomenom, ki ga ne more utešiti niti borgesovska prigoda o smislu kot absolutni domeni avtorja niti legitimna praznina pripovedne perspektive, ki jo lansira že modernizem. Če Danilo Čarman ne ve, ali ga vodi strast ali zgolj spozaba, ali bi pogrešal ljubico ali svojo ženo ali nobene od obeh, zakaj naj bi koga potlej skrbelo, ali je izbruhal polnjeno papriko s tiramisujem in si tako verjetno za vselej zapravljal Ernino radodarnost, ali pa mu je zmes uspelo obdržati v želodcu in je tako morda ohranil svoje možnosti.

Nam pa ostaja vprašanje, ali postmodernistična profanizacija literature v svojem utrujenem naročju res še lahko pestuje vse napore v tej smeri ali pa jim zavoljo tistih, ki nikoli niso iskali njenega zavetja, lahko končno odpove pokorščino.